

BOROS GÉZA

ARCHÍVUMÉPÍTÉS

A VELENCEI BIENNÁLE A LUDWIG MÚZEUMBAN

I 2015-től a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum feladata a Velencei Biennále képzőművészeti és építészeti kiállításainak a megrendezése. A biennále nemzeti biztosa a múzeum igazgatója, Fabényi Julia lett. A nemzeti biztos operatív szervezeti egysége a Velencei Biennále Iroda, amelynek kialakítását és vezetését én kaptam feladatul.¹ A nemzeti biztosal egyetértettünk abban, hogy a feladatellátás szélesebb és biztosabb alapokon nyugszik, ha a tevékenységünk nem csupán az aktuális biennálekiállítás menedzseléséből áll, hanem a konstrukciónak közgyűjteményi – gyűjteményi és archívumi – lába is van.

I A gyűjteményi kapcsolódás kézenfekvő, hiszen a Ludwig Múzeum gyűjteményébe már korábban is kerültek be olyan alkotások, amelyek a Velencei Biennálén voltak kiállítva. Ezek a művek részben vásárlás, részben ajándékozás révén kerültek a gyűjteménybe. Evidens volt, hogy ezentúl a múzeum által finanszírozott velencei kiállításból a kiállító művésszel közösen kiválasztott műtárgyadománnyal gyarapítsuk a gyűjteményt. Várnai Gyula 2017-es kiállításáról például már így került a gyűjteményünkbe a *Lem* című videómunka.

[1] A Velencei Biennále Iroda munkatárai: Bálványos Anna művészettörténész, Puskás István italianista (2016-ig), Lakó Zsigmond italianista (2016-tól).

AZ ALAPOKRÓL

I Közgyűjteményként hangsúlyt kívánunk helyezni a dokumentációs és kutatói tevékenységre is, amivel a korábbi biztosok alig vagy egyáltalán nem foglalkoztak. Az évente váltakozó nemzeti biztosok rendszerében a kampányszerű lebonyolítás, a finanszírozás bizonytalansága és a gyakran változó személyi és szervezeti feltételek között erre nem is nagyon volt lehetőség.²

I A Ludwig Múzeum intézményi keretei között teremtődött meg először a konszolidált finanszírozás és annak lehetősége,

[2] A megelőző időszak problémáit jól tükrözi Bódi Kinga huszonhét részes interjúsorozata, mely *Úszó tárlatok. Beszélgetések az egykor Velencei Biennálén részt vevő magyar képzőművészekkel, kurátorokkal, nemzeti biztosokkal* címmel a *Balkon* folyóiratban 2013 és 2017 között jelent meg.

hogy hosszabb távon is lehessen tervezni. Ennek része a múlttal való intenzívebb foglalkozás is. Luxus lenne lemondani arról a gazdag történeti örökségről, amelyet a világ legrégebbi nemzetközi kortárs művészeti intézményéhez, a Velencei Biennáléhoz való magyar kapcsolódás jelent. Fontos a felhalmozott tudás megőrzése, gyarapítása és beépítése a tevékenységünkbe. A kortársi szemlélet és a folytonosságot képviselő történeti megközelítés természetes módon együtt van jelen a gazdagabb intézményi múlttal rendelkező országok praxisában is. Például Angliában a British Council 1938 óta foglalkozik a Velencei Biennáléval, és a kiállításszervezés mellett gyűjti, archiválja és a nagyközönség számára hozzáférhetővé teszi a brit megjelenés dokumentumait. Ellenkező példaként Ausztriát lehetne említeni, ahol az évente váltakozó nemzeti biztosoknak nehezebb a dolguk, hiszen nem rendelkeznek állandó intézményi háttérrel, stábjukat maguknak kell megszervezniük. Viszont nemrégiben létrehozták a Venedig Biennale Archiv Austria nevű szövetségi dokumentációs központot a Bécsi Iparművészeti Egyetem keretein belül.³

¶ A Velencei Biennále történeti archívuma, az ASAC (L'Archivio Storico delle Arti Contemporanee) a 19. század végétől szisztematikusan gyűjti az egyes kiállítások írott, képi és hangzó dokumentumait. Az ASAC levéltári gyűjteményei Velence ipari övezetében, Porto Margherán található. A szászötvenezer kötetes könyvtárak 2009-ben beköltözött a nemzeti pavilonoknak helyet adó Giardino központi pavilonjába, ezzel is közelebb hozva egymáshoz az élő művészetet és annak dokumentációját.

¶ Az olaszokéhoz képest a mi biennalearchívumunk persze csak egy „mikrogyűjtemény”. Tapasztalatunk szerint azonban a velencei archívum sem százszázalékos, legalábbis a magyar vonatkozások tekintetében. Az ASAC adatbázisában például hiába keressük Bódy Gábor nevét, aki az 1984-es biennalé videószekciójában szerepelt, noha ez a központi katalógusban is dokumentált. Érdekes módon Bódy biennalés részvétele a magyar szakirodalomból is hiányzik: sem az Ernst múzeumbeli életmű-katalógusában, sem a későbbi kiállítások katalógusaiban nincs nyoma.⁴ Az ASAC online adatbázisában akad jó pár kisebb-nagyobb hiba is. Valószínűleg Magyarországról

az ASAC (L'Archivio Storico delle Arti Contemporanee) a 19. század végétől szisztematikusan gyűjti az egyes kiállítások írott, képi és hangzó dokumentumait

[3] A feladatok széttagoltságát mutatja, hogy másutt érhető el az archívum (biennale-archiv.at), az aktuális projekt (labiennale2018.at) és az osztrák részvétel történeti áttekintése (labiennale.at). Utóbbi összeállító a biennalé indulásakor az Osztrák-Magyar monarchiabeli közös részvételt szimplán Ausztria részvételeként, Munkácsy Mihályt pedig Ausztria „nemzeti biztosaként” jegyzik.

[4] Egy másik biennalévonatkozás Bódy Gábor ügynök múltjából bukkan elő. Csaplár Vilmos szerint a „Pesti” néven tevékenykedő Bódy titkos jelentéseivel „meghiúsított egy ellenzéki akciót (elentábla elhelyezése a Velencei Biennalén)”. Lásd: Csaplár Vilmos. Bódy Gábor titkos története. *Népszabadság*, 2005. november 26. Az 1977-ben rendezett ún. Diszsidens Biennalén tervezett magyar képzőművészeti részvétel előkészületéről szóló jelentést közölte: J. Győri László-Sasvári Edit: *Ásatag történet. Élet és Irodalom*, 2000. december 15. 11.

eddig még senki sem nézte át módszeresen a magyar vonatkozásokat. Tervezzük, hogy együttműködünk az archívummal, és amit kell, együtt korrigáljuk.

2017-ben tanúi
lehattunk annak,
hogy hirtelen
megnőtt a Velencei
Biennálén „kiállító”
magyar művészek
száma

¶ A biennálén való részvétel kérdése kulcsfontosságú az archívumunkba kerülés és a történeti kutatás szempontjából. 2017-ben tanúi lehattunk annak, hogy hirtelen megnőtt a Velencei Biennálén „kiállító” magyar művészek száma. A PR-fogást a hazai sajtó kritika nélkül átvette. Holott csupán arról volt szó, hogy több magyar művész a biennále idején állított ki valahol Velencében, ami örvendetes fejlemény, de szakmai értéke korántsem azonos egy tényleges biennáleszerepléssel. Nem irigylem a jövő kutatóit, akik a sajtóhíradásokból és a művész honlapokról próbálnak majd rekonstruálni egy-egy biennálás „részvételt”. Tévedés persze a múltban is előfordult, például a hazai fotós szakirodalomban masszívan tartja magát az a félreértés, hogy André Kertész 1963-ban elnyerte a Velencei Biennále nagydíját. Ezzel – egyebek mellett – az a probléma, hogy abban az évben nem is rendeztek biennálét.⁵

¶ A műkereskedelemben, illetve múzeumi kiállításokon is gyakran bukkannak fel olyan műtárgyak, amelyek provenienciájában szerepel, hogy a mű a Velencei Biennálén volt kiállítva. Például 2016-ban a Magyar Nemzeti Múzeum *Rejt/Jel/Képek '56 – a Forradalom titkos művészete* című kiállításán találkoztam Vilt Tibornak egy alig ismert 1956-os domborművével, a *Tank taposta arccal*, amely a kiállítás művészettörténész szakértője szerint 1968-ban ki volt állítva a Velencei Biennálén. Ha fellapozzuk az 1968-as központi, illetve a magyar katalógust, a műtárgyjegyzékben nem találunk ilyen alkotást. Ebben az évben Vilt valóban szerepelt a magyar pavilonban, de más művekkel. Fontos, hogy a muzeológusok körében is tudatosuljon: a Ludwig Múzeumban létrejött egy archívum, amelyben érdemes körülnézni, hogy elkerüljük az ilyen tévedéseket.

fontos, hogy
a muzeológusok
körében is
tudatosuljon:
a Ludwig
Múzeumban
létrejött egy
archívum, amelyben
érdemes körülnézni

¶ 2015-ben elindítottunk egy tematikus könyvtári fejlesztést, aminek eredményeként a könyvtárunkban megtalálhatók a Velencei Biennále központi és magyar katalógusai, a fontosabb nemzetközi történeti és elméleti szakirodalom. A történeti irodalom a Velencei Biennále történetével foglalkozó átfogó jellegű feldolgozásokból, az egyes országok nemzeti

könyvtárunkban
megtalálhatók
a Velencei Biennále
központi és magyar
katalógusai,
a fontosabb
nemzetközi
történeti és elméleti
szakirodalom

[5] Tisztázását lásd: Boros Géza: *Utcai kóborlások. André Kertész a Velencei Biennálén? Műértő*, 2017. április 6.

részvételéről szóló összefoglaló adattárakból, a nemzeti pavilonok építéstörténetével foglalkozó kiadványokból, valamint a *biennalizmus kurrens nemzetközi szakirodalmából* áll, amely értelemszerűen kitér a legrégebbi ilyen intézményre, a Velencei Biennáléra is.

¶ Az évenkénti katalógusállomány egyrészt a központi katalógusokból, másrészt (teljeskörűen) a magyar és (szórványosan) más nemzeti pavilonok katalógusaiból áll. A biennálén a magyar megjelenést hosszú időn át rendező Műcsarnok könyvtára továbbra is megkerülhetetlen forrás. A fejlesztéssel azonban ma már a mi gyűjteményünk a legnagyobb Magyarországon: számos kurrens külföldi kiadvány csak nekünk van meg. A Ludwig Múzeum gyűjtőköréhez igazodva időhatárként 1958-at, a magyar részvétel újraindulásának évét tűztük ki. Az ezt megelőző időszak – Bódi Kinga intézménytörténeti kutatásának köszönhetően – jól feldogozott,⁶ a régi, olasz nyelvű központi katalógusok pedig többnyire fellelhetők a Szépművészeti Múzeum könyvtárában.

a Ludwig Múzeum gyűjtőköréhez igazodva időhatárként 1958-at, a magyar részvétel újraindulásának évét tűztük ki

a Maróti Géza tervezte kiállítóház – szecessziós mozaikjaival és kerámiadísztésével – a Giardini legillusztrisabb építménye, amely jövőre lesz 110 éves

¶ Más a helyzet a magyar pavilonra vonatkozó történeti irodalommal. Itt minden érdekel bennünket, ugyanis a múzeum vagyonkezelésébe tartozó épülettel nem csak gondnokként szeretnénk foglalkozni. A Maróti Géza tervezte kiállítóház – szecessziós mozaikjaival és kerámiadísztésével – a Giardini legillusztrisabb építménye, amely jövőre lesz 110 éves. Ebből az alkalomból egy többnyelvű kiadványt tervezünk megjelentetni.

¶ A könyvtári fejlesztés elindításakor felmértük, hogy más szakkönyvtárakban mely kiadványok találhatóak meg. Különösen nagy hiány volt építészeti biennálék katalógusaiból: ezekből sem a Műegyetemen, sem a Magyar Építőművészek Szövetsége könyvtárában nem voltak példányok. Az 1980-ban elindult, de csak 2000-től rendszeressé váló velencei építészeti kiállítást sokáig afféle B kategóriás biennálének tekintették Magyarországon. Holott ma már számos tekintetben egyenrangú a képzőművészeti kiállítással.⁷

¶ A könyvtári állomány gyarapítása nemzetközi kiadványcserével, ajándékozás és antikvár vásárlás útján történik. Számos katalógus Néray Katalin, valamint Fabényi Julia adományaként került a könyvtárba. Vannak még hiányaink, elsősorban

[6] Bódi Kinga: *Magyar részvétel a Velencei Képzőművészeti Biennálén 1895–1948. Doktori disszertáció, ELTE Bölcsészettudományi Kar Művészettörténet-tudományi Doktori Iskola, Budapest, 2014.*

[7] Az építészeti biennálék Bódi Kinga interjúsorozata vizsgálódási körén is kivültek. Lásd 2. ljt.

Látogató Várnai Gyula *Peace on Earth!* kiállításán 2017-ben a Velencei Biennále magyar pavilonjában
Boros Géza felvétele

A Kipakolom a könyvtáramat projekt a Ludwig Múzeum könyvtára üvegfalán
Boros Géza felvétele

számunkra a 2014-es kurátori pályázat bojkottfelhívása ugyanúgy megőrzendő dokumentum, mint az a kis vizespalack, amely a 2016-os magyar építészeti kiállítás reklámajándéka volt

olyan régebbi kiadványokból, amelyek gyakorlatilag már beszerezhetetlenek, vagy annyira ritkák, hogy csak irreálisan magas áron lennének megvásárolhatók. Gyűjtünk fotókat, audiovizuális dokumentumokat és kisnyomtatványokat is (szórólapok, press kitek, meghívók, matricák, reklámszatyrok stb.). Számunkra a 2014-es kurátori pályázat bojkottfelhívása ugyanúgy megőrzendő dokumentum, mint az a kis vizespalack, amely a 2016-os magyar építészeti kiállítás reklámajándéka volt.

- ¶ Minden évben egy új projektmappával bővülünk; ez a pályázati kiírással indul, majd folytatódik a beérkezett pályázatokkal, és zárul a zsűri döntésével. A kurátori záróbeszámolót mi már nem egy szimpla A/4-es lapon kérjük be – ahogy ez korábban szokás volt –, hanem a projekt arculatához illeszkedő nyomdai kiadvány formájában, ami szintén bekerül a könyvtárba.
- ¶ Archívumunk nemcsak a kutatók, kritikusok, egyetemi oktatók és hallgatók, galleristák és újságírók számára lehet hasznos, hanem a kurátori pályázaton indulók tájékozódását és felkészülését is segítheti. Nem kell kitalálni olyasmit, amit mások már rég megvalósítottak. Például visszatérő kérdés: mi legyen a pavilon átriumában, hogyan lehetne a nyitott teret bevonni a kiállításba. Az erről való gondolkodást segítő nemrégiben egy történeti áttekintést publikáltam a témában.⁸

[8] Boros Géza: Inspiratív tér vagy használhatatlan udvar? A Velencei Biennále magyar átriuma. *Artmagazin*, 2017/3. 34–40.

DIGITÁLIS HOZZÁFÉRÉS

- ¶ Amikor 2001-ben a pavilon minisztériumi szakfelügyelőjeként kezdeményeztem a kurátori pályázati rendszer elindítását, kiemelt cél volt a versenyhelyzet megteremtése mellett a rendszer átláthatósága. A pályázati rendszer előtti időkben a döntések zárt ajtók mögött születtek, az elmúlt tizenhét évben a folyamat teljes egészében transzparens. Minden pályázat az eredményhirdetést követően felkerül az internetre. Ez azért is fontos, mert gyakran a meg nem valósult tervek is igen figyelemreméltók. A nyilvánosságnak ösztönző hatása van, hiszen a pályázók annak tudatában készítik az anyagukat, hogy azt nemcsak a zsűri látja, hanem bárki megnézheti.

minden pályázat az eredményhirdetést követően felkerül az internetre

¶ A pályázatokat régóta digitális formában is be kell nyújtani, de az archiválás és hagyományos könyvtári hozzáférés érdekében továbbra is bekérjük print formátumban is. Sajnos a 2001 és 2013 közötti pályázatok a Múcsarnok megváltozott honlapján már nem érhetőek el, eltűntek, ahogy korábban a Múcsarnokban nyoma veszett a 2007-ben a legjobb nemzeti pavilonnak járó Arany Oroszlán díjnak is (nem aranyból volt). Szerencsére egykori zsűritagként a pályázati CD-kből néhány évjáratot megőriztem, így ezekből próbáljuk majd rekonstruálni a pályázati rendszer első bő tíz évét.

¶ Az első biennálés projekthonlap 2004-ben készült a Janesch Péter-féle *Széptől szépig (és vissza)* című építészeti kiállításhoz.⁹ Ezt követően kezdtek el a kiállítók saját weblapot készíteni, közülük néhány már szintén nem működik. A projektcsapatok rég feloszlottak, s gondolom, nem volt, aki a domain és a tárhely költségét állta volna. Szeretnénk ezeket az egykor közpénzből létrehozott weboldalakat megmenteni, saját szerverre migrálni és archiválni, mielőtt végleg eltűnnének. Ehhez persze szükséges az egykori készítőik együttműködése is. Ezt a munkát elkezdtük, az idei építészeti projekt honlapja pedig már eleve a hosszú távú fenntarthatóságot szem előtt tartva készült.¹⁰

¶ Felvetődött, hogy a biennálénak esetleg külön honlapot készítsünk, ahol minden egy helyen elérhető, de ezt végül – az előzményekre való tekintettel is – elvetettük.¹¹ A Ludwig Múzeum idén megújult honlapja alkalmas rá, hogy az archívumi tevékenységünket becsatornázzuk ide. A külföldi rokon intézmények is a tevékenységükbe integrálva foglalkoznak a Velencei Biennálével, nem jellemző a külön honlap készítése. Jó példa erre a már említett British Council honlapja.¹²

¶ Könyvtárosainknak köszönhetően tavaly a múzeum teljes kortárs művészeti könyvvállományának bibliográfiai adatai online kereshetővé váltak. A megújult könyvtári katalógus (OPAC) a több szempontú keresés mellett átláthatóbb felületen teszi lehetővé a találatok rendszerezését. Az online katalógusban böngészhető a könyvtárban elérhető biennálepublikációk bibliográfiája. A Hungaricana és az Arcanum Digitális Tudománytár jóvoltából egyre több régi periodika érhető el

[9] biennaleo4.hu.

[10] biennale2018.ludwigmuseum.hu.

[11] A Múcsarnok által egykor létrehozott velencebiennale.hu megszűnésével sok értékes adat veszett el. Balatoni Monika nemzeti biztos tiszavirág-életű külön honlapja, a velencebiennale.com szintén megszűnt. Különbözőbb tartalma nem volt, de archiváltuk. A domainnév alatt jelenleg egy japán hitelkártyareklám fut.

[12] venicebiennale.britishcouncil.org.

a Ludwig Múzeum idén megújult honlapja alkalmas rá, hogy az archívumi tevékenységünket becsatornázzuk ide

digitálisan és böngészhető célirányosan. Ezek a fejlemények jóval hatékonyabbá teszik a Velencei Biennáléről szóló korabeli publikációk feltárását. Értékes adatok nyerhetők kiadatári bibliográfiák összeállításához. Terveink között szerepel kutatói dossziék összeállítása egy-egy kevésbé ismert téma kutatásának elősegítése céljából.

AKTÍV ARCHÍVUM

¶ Tevékenységünk folyamatosan keletkeztet dokumentumokat, másrészt időnként mi magunk is szeretnénk kezdeményezni archívumi projekteket. Az első ilyen a *Kirakom a könyvtáramat. A Velencei Biennále Magyar Pavilionja (1986–2017) virtuális könyvtára* címen valósult meg. Tavaly a képzőművészeti biennále főkurátora, Christine Macel felkérte a központi kiállítás művészeit, hogy készítsenek listát kedvenc könyveikről, ami inspirációs forrás lehet a közönség számára is. Az *Unpacking My Library* projekthez – amelynek címét Walter Benjamin egyik esszéje adta – a nemzeti pavilonok is csatlakozhattak. 2017-ben, hosszú idő után újra voltak magyar meghívottjai a központi pavilonnak, Csörgő Attila és Hajas Tibor (1946–1980) személyében; utóbbi velencei kiállítását a Ludwig Múzeum koordinálta. Rekonstruáltuk, mik lehettek a fiatalon elhunyt művész kedvenc olvasmányai, amelyek a magyar pavilon kiállítója, Várnai Gyula kedvenc könyveivel együtt kézbe vehetők voltak a biennále könyves pavilonjában. A kiállítás végeztével a könyvek – a legkülönbözőbb nyelveken írott több száz más könyvvel együtt – az ASAC gyűjteményébe kerültek.

tavaly a képzőművészeti biennále főkurátora, Christine Macel felkérte a központi kiállítás művészeit, hogy készítsenek listát kedvenc könyveikről, ami inspirációs forrás lehet a közönség számára is

¶ A mi külön projektünk abból állt, hogy a velencei kezdeményezést térben és időben továbbfejlesztettük, és felkértük a magyar pavilonban az elmúlt harminc évben kiállító képzőművészeket, hogy állítsák össze saját kedvenc könyvlistájukat, és osszák meg velünk. A magyar pavilon virtuális könyvtára a múzeum könyvtárának üvegfalán elhelyezett infografikán, valamint a honlapunkon olvasható.¹³ Minden egykori kiállítótól, még Joseph Kosuthtól is kaptunk könyvlistát, csupán egy művész nem válaszolt, így az ő neve üresen maradt.

felkértük a magyar pavilonban az elmúlt harminc évben kiállító képzőművészeket, hogy állítsák össze saját kedvenc könyvlistájukat

[13] ludwigmuseum.hu/velencei-biennale/2017/kirakom-konyvtaramat

A Lechner Tudásközpont építészeti gyűjteménye
Szesztay Csanád felvételei